

WOJCIECH KOSIŃSKI

Prof. dr hab. inż. arch.
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Wydział Architektury i Sztuk Pięknych
e-mail: wkosinski@poczta.onet.pl

MIŁOSZ ZIELIŃSKI

dr inż. arch.
Cracow University of Technology
Faculty of Architecture
Instytut of Landscape Architecture
e-mail: mzielinski@pk.edu.pl

NOWE UWRUNKOWANIA – WIELKI ZAKRĘT ORAZ DALSZE WIDOKI

NEW CONDITIONS—THE GREAT TURN AND FURTHER PROSPECTS

Streszczenie

Artykuł naświetla obecną sytuację czasopisma w kontekście przemian na niwie polskiej nauki, a konkretnie sposobu jej organizacji. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury* krakowskiego oddziału PAN to naukowy periodyk liczący już pięćdziesiąt lat i cieszący się uznaniem polskiego środowiska badaczy z dziedzin architektury, urbanistyki oraz im pokrewnych. Ostatnie wydarzenia szczególnie reforma szkolnictwa wyższego determinują poważne zmiany. Adaptowanie się czasopisma do nowych uwarunkowań stwarza polskim uczonym nowe szanse.

W pracy zwięźle zarysowano także główne tematy będące przedmiotem dociekań autorów a zarazem stanowiące treść niniejszego tomu.

Słowa kluczowe: architektura, architektura krajobrazu, nowe uwarunkowania, Teka, urbanistyka

ABSTRACT

The article discusses the current situation of the periodical in the context of changes in Polish science—the manner of its organisation, to be precise. *The Journal of the Commission of Urban Design and Architecture* of the Krakow branch of the Polish Academy of Sciences is a scientific periodical that is fifty years old and enjoys the acknowledgement of the Polish community of scholars from the fields of architecture, urban planning and the disciplines related to them. The latest events, the reform of higher education in particular, have introduced significant changes. The journal's adaptation to new conditions leads to new opportunities for Polish scholars.

The work also concisely outlines the main themes that are the subject of discussions by authors and that constitute the content of this volume.

Keywords: architecture, landscape architecture, new conditions, Teka, urban planning.

Jest wielce prawdopodobne, iż pomiędzy jubileuszem pięćdziesięciolecia wydawania Teki, które przypadało w zeszłym roku (1967–2017), a wydaniem jej pięćdziesiątego numeru, który przypada na rok 2022 (niniejszy tom ma numer czterdziesty szósty) – wydarzą się wokół niej i w niej sa-

mej przemiany na skalę niespotykaną poprzez minione półwiecze. Wielkie reformy w organizacji nauki polskiej są – a zwłaszcza będą – ściśle związane z uwarunkowaniami w krainie polskich wydawnictw naukowych. Stosując porównanie z naukową dyscypliną do której nasz tytuł przynależy czyli ar-

chitektury i urbanistyki, a także z dziedziny architektury krajobrazu – można zaryzykować twierdzenie i próbę prognozy, iż Tekka wchodzi niejako automatycznie w ogromny wiraż. Za nim kryją się zupełnie inne niż dotąd krajobrazy, trudne – a wręcz niemożliwe do wiernego lub choćby prawdopodobnego zobrazowania. Jednak konieczność poprowadzenia ambitnie rozumianego czasopisma naukowego w tym właśnie ryzykownym kierunku, jest dla utrzymania oraz rozwijania jego klasy i tożsamości przysłowiowym warunkiem „sine qua non”.

Aktualnie Tekka wprowadzona jest do „ekskluzywnej” strefy, dającej autorom publikującym na jej łamach możliwość zaistnienia w międzynarodowej społeczności badaczy w sposób bardziej aktywny niż to miało miejsce dotychczas. Od 2017 roku artykuły publikowane w Tece indeksowane są w prestiżowej bazie *Emerging Sources Citation Index (ESCI)* należącej do międzynarodowej platformy *Web of Science*. Dla autorów oznacza to przede wszystkim możliwość dużo łatwiejszego bycia dostreżonym w skali międzynarodowej, a co za tym idzie „bycia cytowanym”. W sensie prozaicznym istotną wartością są tu przede wszystkim punkty, wymagane przez ośrodki afiliujące badaczy, a których wymierna wartość zależeć będzie właśnie od „cytowalności”. W sensie ideowym najważniejszą wartością jest możliwość uczestniczenia w międzynarodowym środowisku i okazja do konfrontacji rodzimych osiągnięć ze „światem zewnętrznym”

Niezbędne zmiany pragniemy poprowadzić tak, aby możliwie nie zniszczyć jej fundamentalnych wartości wypracowywanych przez dziesięciolecia z udziałem wielu wspólników. Zamierzamy więc pozostawić cykl wydawniczy rocznikowy uznając, że jest on optymalny dla powagi pisma i periodyzacji dającej szansę na akwizycję materiałów o trwałych wartościach naukowych i prezentacyjnych. Sprawą odmienną, wymagającą transformacji jest objętość zeszytów, która w ostatnich latach „prosperity” urosła – jak w przypadku niniejszego numeru – do 46 artykułów.

Wynikało to w dużej mierze z naszego pragnienia promowania młodych osób, które mogły dzięki Tece dokonywać naukowych debiutów lub młodzieńczych początkowych osiągnięć na polu renomowanych publikacji. „Żelazne” reżymy we współczesnych naukowych „szrankach” publikacyjnych wysokiego stopnia sprawiają, że istotą gremiów autorskich winny być osoby o uznanych, wysoko punktowanych dokonaniach na niwie wydawniczej. Czyni to nieuchronność takiej polityki akwizycyjnej w odniesieniu do Teki, że gwarantowaną klasę jej przyszłych autorów stanowią dotychczasowi jej ak-

tywni „przyjaciele” legitymujący się zarazem stopniami naukowymi, jak też osoby nowe dla naszego rocznika, posiadające renomowaną pozycję wymierną w postaci najnowszych znaczących publikacji. Słynne w gremiach akademickich powiedzenie „publikować lub ginąć – to publish or to die” przybiera w chwili obecnej dosyć brutalną postać.¹ Również wystrój zewnętrzny Teki, pomimo jej 46 akceptowanych dotąd numerów – wruszający swą tradycyjnością, projektowany przez Sławomira Lewczuka – niestety nie wydaje się w nowym wcieleniu możliwy do utrzymania.

W niniejszym numerze utrzymany został tradycyjny układ kompozycyjny działów tematycznych.

Rozpoczyna dział CRACOVIANA, który wypełnia tylko jeden artykuł „za to” wielce objętościowy. Wojciech Kosiński wykonał studium o twórczości oraz postaci Włodzimierza Gruszczyńskiego, jednego z najwybitniejszych profesorów w dziejach krakowskiego Wydziału Architektury. Autor artykułu w znacznej mierze oparł się o własną wiedzę o tej wielkiej postaci, z autopsji i z bezpośrednich informacji, jako że był jego profesjonalnym wychowankiem i bliską osobą. Profesor przeszedł potężną drogę twórczą od neo-witkiewiczowskiego regionalizmu, do ekstremalnego modernizmu, w którym odnosił się do idei Le Corbusiera i Miesa van

der Rohe. Artykuł powstał w kontynuacji wystawy prac Gruszczyńskiego w Krakowskiej Akademii A. Frycza Modrzewskiego z inspiracji Tomasza Węclawowicza i w ślad za wydaną w tym czasie wspólną książką.²

Dział ARCHIWALIA wnosi trzy materiały wprowadzone do Teki przez jej wybitnego i niejednokrotnie „wypróbowanego” stronnika - Krzysztofa Lenartowicza. Obok swej podstawowej znakomitej dziedziny czyli psychologii oraz etyki w architekту-

¹ „Ani Einstein, ani Smoluchowski ani odkrywcy magnetycznego rezonansu jądrowego, nie myśleli bynajmniej (przynajmniej nie od razu) o zastosowaniach. ONI BADAŁI ISTOTĘ RZECZY.” Powyższy błyskotliwy cytat przywołany z komentarza do artykułu: Krawczyk-Radwan, Magdalena. *Gazeta Prawna*. PL Edukacja. „Reforma szkolnictwa wyższego w Polsce? Myliliśmy się.” ilustruje problem rozwarstwienia pomiędzy naukowymi badaniami i osiągnięciami oraz ich publikacjami. <https://www.google.com/search?client=firefox-b&q=einstein+publikowac+lub+ginac> (internet dostęp 2018-12-01)

² Kosiński, Wojciech; Węclawowicz, Tomasz. 2017. „Włodzimierza Gruszczyńskiego kreacje, projekcje, utopie...”. Wydawnictwo Krakowskiej Akademii A. Frycza Modrzewskiego. Kraków.

rze, pracuje nad gromadzeniem i kreatywnym opracowaniem dorobku wybitnych polskich architektów minionego pokolenia. W poprzednim zeszycie przypominał on znakomitą osobowość twórczą Jerzego Ballenstedta, pochodzącego z Poznania, następnie „w kwiecie wieku” aktywnego w Krakowie, wreszcie – z wyboru politycznego – emigracyjnego architekta we Francji.

Teraz pierwsza jest opowieść Lenartowicza o Ballenstedcie jako autorze niezwykłego traktatu o teorii minimum, co brzmi bardzo współcześnie i jest pracą wyjątkowo ambitną. Następnie zarysowana jest jego sylwetka architekta - między innymi: debiutującego w nurcie „pedagogicznego” socrealizmu w Nowej Hucie, po 1956 roku wybitnego modernisty, znakomitego projektanta ekspozycji, np. w Muzeum w Auschwitz; zaś wreszcie aktywnego na gruncie francuskim, gdzie budował fabryki. Archiwalia zamyka studium Lenartowicza o profesorze Żórawskim, za pośrednictwem artykułu o nim napisanym w formie wspomnienia... przez Ballenstedta. Mamy więc niezwykły układ „szkatułkowy” złożony z dorobku trzech znakomitych osobowości.

Dział ARCHITEKTURA złożony jest z ośmiu artykułów. Joanna Białkiewicz porusza wybitnie ważny problem, który stwarzają nowe ekstrawaganckie obiekty w miastach o wybitnej wartości zabytkowej. Przykładem rozważań dla autorki są słynne „Parasole” w Sewilli. Należy też pamiętać iż w tym samym przeuroczym „koronkowym” mieście skandalem stało się wbudowanie w dawną tkankę historyczną ohydny wieżowiec Sevilla Tower, przez co niemalże został Sewilli odebrany status Dziedzictwa Światowego Unesco.

Niewątpliwą sensacją naukową tego numeru – nową „zdobyczą” Teki - jest autor Matthew E. Gladden, światowego formatu filozof neo-fenomenolog ze słynnego katolickiego Uniwersytetu Georgetown w Waszyngtonie, pracujący też w Polsce. Jest on między innymi autorem kultowej książki o przeciwstawianiu się współczesnemu post humanizmowi w ujęciu konserwatywnym, który rozumie zarówno jako wyparcie łaciny i kultury klasycznej przez język angielski i kulturę anglosaską, jak też poprzez robotyzację, automatyzację, komputeryzację i wypieranie człowieka z wielu pozycji decyzyjnych.³ Najciekawszy z punktu widzenia czytelnika Teki jest fakt że ten autor podjął w artykule temat najnowocześniejszej aktualizacji poglądów na ar-

chitekturę w pracy czołowego polskiego i światowego filozofa Romana Ingardena. Ściśle: odniósł jego „system względnie izolowany” do fenomenologii słynnego norweskiego badacza Christiana Norberga Schultza, który podobnie jak Umberto Eco przyczynił się do obalenia powojennego tępego 2-go modernizmu.

Ewa Gyurkovich z charakterystyczną inwencją i swadą, z głęboką analizą, a w konkluzjach na atrakcyjny sposób, prezentuje najnowszą generację kościołów Wrocławia. Krzysztof Ingarden wnosi na polski grunt wielce istotne zjawisko o światowym znaczeniu, mianowicie to co nazywa Drugą Falą Architektury Chińskiej. Do niedawna Chiny cechowały się erupcją kosmopolitycznego neomodernizmu, z walnym udziałem zagranicznych celebrytów. Natomiast Druga Fala jest stworzona przez architektów chińskich poczynając od laureata Nagrody Pritzкера Wang Shu, w wydaniu takich zespołów jak np. DNA, Mad, Urbanus, i inni twórcy wspomniani w recenzowanym w poprzedniej Tece, „Modernizmie Udomowionym”.⁴ Wobec intensywnego poszukiwania w skali światowej nowego paradygmatu architektury i urbanistyki, ten nurt – jego motywy, idee i skutki, zasługują na szczególną uwagę.

Daniel Movilla Vega, Adolfo Sotoca i Mateusz Gyurkovich, prezentują nieznaną szerzej nurt ultra interesującego konstruktywizmu sowieckiego lat 20. XX w. – twórczość grupy pod kierunkiem Mojżesza Ginsburga i jej frapujący produkt Dom Narkomfin. Autorzy badają arcyciekawe asocjacje wokół tego projektu, które udowadniają powiązania konstruktywistów z Weimarskim podówczas Bauhausem.

Maciej Złowodzki i Katarzyna Zawada-Pęgiel, cenni oraz wierni autorzy Teki, w swojej super-serii prezentującej kolejne „krajiny” najnowszych europejskich biurowców, zwracają uwagę na Norwegię. Dzięki temu artykułowi, z pięknymi fotografiami autorskimi, okazuje się, że kraj uważany za „oschły i nudny” w dziedzinie nowoczesnej architektury, jest w najnowocześniejszym wydaniu stołecznego Oslo pełen budowli ekstrawaganckich, z licznymi metropolitarnymi pieszymi mostkami, tworzącymi przestrzenie publiczne 3D. Są one oprócz oczywistej w tym kraju perfekcji w zakresie „smart”, jednocześnie zaskakująco „artystowskie” zwłaszcza w dziedzinie faktury („kod kreskowy”) jak też ekspresji form bryły, np. skosów.

³ Gladden, Matthew E. 2016. „Posthuman Management: Creating Effective Organizations in an Age of Social Robotics. Ubiquitous AI, Human Augmentation, and Virtual Worlds”. Defragmenter Media. Indianapolis.

⁴ Ingarden, Krzysztof. 2017. „Modernizm udomowiony - współczesna architektura chińska. Localized Modernism – contemporary Chinese architecture.” Teka Komisji U i A O/PAN 45. Kraków. S. 653-659

Dział ARCHITEKTURA KRAJOBRAZU prezentuje aż 16 artykułów. Monika Adamska z Opola przedstawia ciekawe zjawisko wielokulturowe odzwierciedlone w historii oraz krajobrazie pięknej miejscowości Pokój nieopodal Opola. Oryginalnie nazywała się Karlsruhe, identycznie jak słynne miasto w Badenii Wirtembergii, co tłumaczy się jako „Spokój Karola”, gdyż obie miejscowości służyły książętom niemieckim o imieniu Karol jako miejsca wypoczynku i łowiectwa. Ciekawe, że obydwie zostały bardzo oryginalnie zaprojektowane na formie okręgu. W dolnośląskim Pokoju harmonijnie egzystowali obok siebie ewangelicy, katolicy i żydzi; a ich świątynie i cmentarze zostały skomponowane we wspomnianym okręgu - na koncentrycznych i przedłużających się wzajemnie osiach.

Wiedienka Maria Auböck prezentuje wielce ciekawie skomponowany w skali Wiednia i równie pięknie zaprojektowany ogród „leczniczy” - przy szpitalu w otwartym krajobrazie podmiejskim – projektu wielkiego Otto Wagnera, pioniera nowoczesności w urbanistyce i architekturze, działającego na styku epok: eklektyzmu i secesji, której jest czołowym reprezentantem. Katarzyna Pluta przedstawia ciekawe studium lokalizacji oraz roli nowych kościołów (poczynając od kultowego postmodernistycznego kościoła na Ursynowie, dzieła Marka Budzyńskiego) w zdekonstruowanym, po prostu chaotycznym krajobrazie Warszawy, opierając się m.in. na analizie planistycznej autorstwa Sławomira Gzella.

Dwa ostatnie artykuły w tym Dziale, reprezentują młodą, nowoczesną generację wyrosłą na tradycji Krakowskiej Szkoły Architektury Krajobrazu. Joanna Szwed prezentuje efektowny artykuł o uatrakcyjnieniu angielskiego miasta turystycznego Blackpool, poprzez nocny krajobraz oniryczny wynikający z zastosowania ekstrawaganckich iluminacji - w amerykańskim nurcie Space Age, inspirowanym przez tzw. zimną wojnę USA z ZSRR. Miłosz Zieliński proponuje autorską metodę inwentaryzacji widoków, wdrożoną na przykładzie koncepcji kształtowania miejsca rekreacyjnego Zakrzówek w Krakowie. Stąd istnieją wspaniałe możliwości obserwacji 5 panoram wokoło, poczynając od pobliskiego Starego Miasta ze Wzgórzem Wawelskim i Seminarium O.O. Zmartwychwstańców, a kończąc na bardzo dalekim wglądzie na łańcuch Tatr w odległości 100 km. Autor przytacza inspirację metodą rozszerzonej rzeczywistości – ang. Augmented Reality. Można też wspomnieć w tym kontekście spraw (przyp. W.K.) japońską metodę shakkei – pożyczona sceneria albo pożyczony krajobraz. Jest stosowana w sztuce ogrodowej: rzut prostokątny, trzy pełne ściany, a czwarta otwarta na daleki widok, który zo-

staje w ten sposób odpowiednio skadrowany i włączony do kompozycji ogrodowej.⁵

Dział URBANISTYKA I PLANOWANIE PRZESTRZENNE zawiera 8 artykułów.

Aleksander Böhm w ekspresyjnym formalnie a zarazem wybitnie pozytywistycznym ideowo artykule ukazuje - na tle wspaniałości dziejów sztuki budowania miast⁶, której poświęcił już niejedną książkę⁷ - mizerię współczesnej sytuacji na tym polu w Polsce ostatnich dziesięcioleci. Ten wielce bolesny problem, kapitalny dla społeczeństwa, kraju i państwa, został dwukrotnie: wywołany i potwierdzony kolejnymi ustawami z 1994⁸ i 2003⁹ roku. Można sarkastycznie skonkludować iż są to dwie daty, gdy dwuetapowo została zatrzymana sztuka kreowania przestrzeni miejskiej a Polska stała się jedynym z tzw. cywilizowanych krajów, gdzie zlikwidowano formułę ogólno-miejskiego planu zagospodarowania przestrzennego, która jest najistotniejszym harmonizującym czynnikiem miastotwórczym od Nowego Jorku po Pekin.

Kolejny artykuł prezentuje Jacek Gyurkovich, czołowy aktywny w Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej znawca urbanistyki, ze szczególnym uwzględnieniem powiązania urbanistyki z architekturą rozumianą w skali zespołu i budynków¹⁰. Autor rozpatruje ostatnie trzy dekady polskich zespołów mieszkaniowych, a więc postmodernizm – bardzo ważny w swym pozytywnym aspekcie w tych przypadkach, jak też nowy – trzeci modernizm. Wybrane zostały zespoły „osiedlowe” w dobrym tego słowa znaczeniu – plombowe, uzupełniające. Są wpisane harmonijnie w kwartałową tkankę miejską; z uwzględnieniem zarówno respektowania linii regulacyjnych, jak też zachowania kontekstualnych gabarytów wysokościowych. Artykuł jest zdecydowanie cenny ideowo – tezewo, wobec występującej w Polsce plagi masowego wznoszenia

⁵ Takei, Jiro; Keane, Marc P. 2011. „Sakuteiki: Visions of the Japanese Garden: a Modern Translation of Japan's Gardening”. Tuttle Publishing. North Clarendon.

⁶ Z ostatnio wydanych, dzieło szczególnie atrakcyjne w tej dziedzinie: Pawłowski, Krzysztof. 2016. „Urbanistyka - a la Française-”, tomy 1 i 2. Wydawnictwo Universitas. Kraków.

⁷ Najnowsza z nich to: Böhm, Aleksander. 2016. „O czynniku kompozycji w planowaniu przestrzeni”. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków.

⁸ „Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym”. 1994. Dz.U. nr 89 poz.414. Warszawa.

⁹ „Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym”. 2003. Dz.U. nr 80 poz.717. Warszawa.

¹⁰ Por. Gyurkovich, Jacek. 2010. „Architektura w przestrzeni miasta. Wybrane problemy”. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków.

w miastach osiedli deweloperskich, nieforemnych w sensie obrysu, lokalizowanych i kształtowanych w zakresie struktury urbanistycznej na podobieństwo osiedli z czasów „komuny” i PRL-owskich lokalizacji.

Cztery kolejno zasygnalizowane tutaj artykuły są autorstwa średniej generacji badaczy z krakowskiej szkoły urbanistycznej w WAPK. Beata Petelenz i Mariusz Twardowski opracowali według własnych doświadczeń „in situ” (w zespole pod kierunkiem Magdaleny Jagiełło-Kowalczyk) materiał w którym poddali ewaluacji słynną Brasilię. Jest to modernistyczna stolica Brazylii, „rzucona” przed 50 laty z woli kontrowersyjnego prezydenta w środek tropikalnej dżungli Amazońskiej. Zasobni urzędnicy państwowi zwykli opuszczać to swoje eksperymentalne miasto co tydzień, lecąc na weekendy i świętowanie do Rio de Janeiro i Sao Paulo – prawdziwych witalnych metropolii. Zarazem jest ona obowiązkowym materiałem wzorcowym w większości ważnych książek o urbanistyce i architekturze XX wieku. Autorzy artykułu świetnie wydobywają ekstremalne ambiwalencje dziwnej stolicy, urbanistyczne i architektoniczne.

Małgorzata Mizia, w ślad za swoim wybitnym referatem wygłoszonym podczas Międzynarodowego Kongresu CTV „Back to the Sense of the City”¹¹, na prośbę redakcji niniejszego czasopisma poszerzyła materiał do Teki. Jest to traktat o architekcie, urbanście, artyście plastyku, filozofie i zarządzających miastem, jako autorach nie tyle materialnej formy urbanistyczno-architektonicznej, ile aranżacji spektaklem, którym jest permanentne życie miasta.

Obszerny i bogato ilustrowany artykuł autorstwa Izabeli Sykty nt. rozwoju Szanghaju, oparty jest zarówno na badaniach z autopsji „in situ” i pozyskanych tam cennych materiałach np. w miejscowym znakomitym Muzeum Planowania Miejskiego, jak też na obszernych studiach literaturowych (wymieniono 43 pozycje). Autorka oświetla swoje pole badawcze z punktu widzenia oraz interpretacji rozwoju zrównoważonego.

Poddaje głównej krytyce obiegowy obraz Szanghaju – blokowiska złożone z wież mieszkalnych i najnowszą rozwojową dzielnicę północno-wschodnią Pudong z trwającym „wyścigiem” wieżowców – o wysokiej technologii, pretensjonalnych kształtach i spontanicznej nie-kompozycji urbani-

stycznej. Natomiast z wielką aprobatą rozwija zagadnienie kreatywnych parków, poczynając od osiągnięć z czasu Expo 2010, gdy zaktywizowano, puste dotąd prawobrzeżne wybrzeże rzeki Hauangpu „vis a vis” historycznego centrum Bund. Jego wybrzeże otrzymało nowy, pyszny wystrój.

Do najnowszych, będących w toku działań osiągnięć przedstawiono zwłaszcza Kompleksowy Plan Szanghaju, który cechuje rozładowanie „molocho” poprzez system zespołów satelitarnych, i kapitalna koncepcja całościowej sieci zieleni. Czołowym osiągnięciem bardziej szczegółowym w tej dziedzinie, świetnie zaprezentowanym, jest wyspa Chonming, o równie znakomitym master planie i coraz liczniejszych postępujących realizacjach w jego ramach.

W ostatnim rozdziale HISTORIA ARCHITEKTURY I KONSERWACJA ZABYTKÓW, wśród cennych 9-ciu artykułów można wskazać trzy prace. Artykuł autorstwa Dominiki Kuśnierz-Krupy i Kazimierza Kuśnierza nt. malowniczego miasteczka górniczego Røros w północnej Norwegii. Pierwotnie drewniane, zostało planowo, harmonijnie rozbudowane. Zdekaptalizowane obiekty przemysłowe zostały atrakcyjnie, z konserwatorską klasą, przeobrażone w nowoczesne centra kultury.

Anna Mitkowska dokonuje błyskotliwej a zarazem perfekcyjnej warsztatowo syntezy typologicznej krajobrazów średniowiecza z okresu V-XV wieku, wyróżniając sześć najistotniejszych bytów: warownie i zamki, osady i miasta, opactwa i klasztory; kościoły pejzażowe i centra pielgrzymkowe; krajobrazy rolnicze; kompozycje ogrodowe. Ciekawie wyróżniono specyficzne relikty polskie, np. wczesno średniowieczne gródki.

Klaudia Stala, stała się znana jako badaczka kapitalnego zjawiska, którym były w najwcześniejszej chrześcijańskiej Polsce wpływy kultury włoskiej poprzez więzy kościelne z Rzymem. W niniejszej Tece autorka dokonuje na pobliskim polu badawczym wielkiej – nośnej znaczeniowo – syntezy, ukazując w nowatorski sposób, wpływ antyku na współczesną tożsamość europejską.

W PODSUMOWANIU można stwierdzić, że całość kształt materiałów niniejszego zeszytu stanowi równorzędną wartość naukową. Dotyczy to aspektów: ideowego, badawczego, narracyjnego w zakresie tekstu, odniesień naukowych zwartych w przypisach, jakości wykorzystanej literatury przedmiotu, oraz szaty ilustracyjnej. Wykonano znaczący krok w nauce o kształtowaniu przestrzeni.

¹¹ Kraków 6-8 lipca 2016 r. Internet <http://ctv2016.pk.edu.pl/programme.html> dostęp 2016-07-10.

NEW CONDITIONS—THE GREAT TURN AND FURTHER PROSPECTS

It is highly probable that between the fiftieth anniversary of Teka's first publication, which took place last year (1967–2017), and the publication of its fiftieth issue, which is to take place in 2022 (this volume is numbered as the forty sixth issue)—transformations that have not been seen in the past half-a-century will take place both around and within it. Large-scale reforms in the organisation of Polish science are—and, in particular, will be—closely associated with the conditions in the realm of Polish scientific publications. To use a comparison from the scientific discipline to which our publication belongs, which is architecture and urban planning, as well as from the discipline of landscape architecture—we can risk making the statement and an attempt at prognosticating that Teka is currently entering an immense vortex of change. Behind it there are completely different landscapes, ones that are difficult—and even outright impossible to faithfully or even reliably depict. However, the necessity to manage an ambitiously understood scientific publication in this risky direction is a proverbial “sine qua non” condition for the retaining and development of its class.

At present, Teka has been introduced to an “exclusive” zone, which provides authors who publish texts on its pages with the opportunity to make their presence known in the international scholarly community in a more active manner than before. Since 2017 articles published in Teka have been indexed in the prestigious database called *Emerging Sources Citation Index* (ESCI), which belongs to the international *Web of Science* platform. For authors, this entails the possibility of becoming internationally acknowledged—and as such, “getting cited”—much easier. In a more prosaic sense, it is the amount of points required by centres with which scholars are affiliated with, the amount of which will depend on this citing, that is essential here. In a conceptual sense, the most important value is the opportunity to become a part of the international community and an occasion to confront domestic achievements with the “world outside”.

We intend to introduce the necessary changes in a manner that will not destroy Teka's fundamental values that have been established across decades with the participation of a great many excellent people. We thus intend to maintain our yearly publication cycle, seeing it as optimal for the status of the journal and a periodisation that provides a chance to acquire materials of solid scientific and presentation value. A different matter, one that requires

transformation, is the size of each issue, which has grown in the recent years of prosperity—as in the case of this issue—to 46 articles.

This was largely a result of our intention to promote younger people who could, thanks to Teka, have their scholarly debuts and present their initial achievements on the pages of renowned publications. The strict rules in contemporary high-status scientific publications lead to a situation in which the essence of author teams is a core of persons with acknowledged, high point-value publication achievements. For Teka, this makes it inevitable to adopt an acquisition policy that predominantly features its current and active “friends”, who are of high academic rank, as well as new persons who are new to our yearly and have a high position measured in their latest significant publications, becoming the mainstay of its author base. The saying “publish or perish” that is famous in academic circles is currently taking on quite a brutal form¹. The external presentation of Teka, despite its 46 accepted issues—and that impresses with its traditional character, designed by Sławomir Lewczuk—unfortunately does not appear to be possible to maintain in the new incarnation.

The current issue retains the traditional compositional layout of thematic sections.

The chapter CRACOVIANA comes first, featuring only a single article, although it more than makes up for it in volume. Wojciech Kosiński presents within it a study of the work and character of Włodzimierz Gruszczyński, one of the most outstanding professors in the history of Krakow's Faculty of Architecture. The author of the article largely based his text on his own firsthand knowledge of this great persona, as well as from direct information, as he was his professional student and the two were close. The professor went from neo-regionalism drawing from Witkiewicz, to extreme modernism, in which he referred to the concepts of Le Corbusier and Mies van der Rohe. The article was written as a continuation of an exhibition of Gruszczyński's

¹ „Neither Einstein nor Smoluchowski, nor those who discovered nuclear magnetic resonance, did not think about (at least not immediately) applications. THEY STUDIED THE ESSENCE OF THINGS” The brilliant quote above is from a commentary for the article: Krawczyk-Radwan, Magdalena. *Gazeta Prawna*. PL Edukacja. „Reforma szkolnictwa wyższego w Polsce? Myliliśmy się.” It illustrates the problem of the rift between scientific research and achievements and their publication. <https://www.google.com/search?client=firefox&q=einstein+publikować+lub+ginać> (Internet retrieved on 2018-12-01)

works at the Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, inspired by Tomasz Węclawowicz and following a jointly authored book being published at around the same time².

The ARCHIVES section features three texts introduced into Teka by its ambitious and “tried and tested” ally—Krzysztof Lenartowicz. Apart from his main, excellent field, which is psychology and ethics in architecture, he works on gathering and creatively documenting the legacy of outstanding Polish architects of the previous generation. In the previous issue, he presented to us the excellent creative character of Jerzy Ballenstedt, who was from Poznań, and who “in his prime” became active in Krakow, and finally—by political choice—became an emigrant architect in France.

Now, the first text is Lenartowicz’s report about Ballenstedt as the author of an extraordinary treatise about the theory of the minimum, which sounds quite contemporary and is an outstandingly ambitious work. Afterwards is an outline of his character as an architect—who debuted in the period of the “pedagogic” socialist realism in Nowa Huta, and became an outstanding modernist after 1956, an excellent exhibition designer, his works included pieces in the Auschwitz Museum, and who was ultimately active in France, where he designed and built factories. The Archives chapter culminates in Lenartowicz’s study of professor Żórawski, performed through an article written in the form of a reminiscence... by Ballenstedt. We thus have an extraordinary “container-like” layout, composed of the work of three outstanding persons.

The ARCHITECTURE chapter is composed of eight articles. Joanna Białkiewicz discussed an outstandingly important problem that is posed by extravagant structures in cities that possess significant value as heritage sites. The example the author used to discuss this were the famous “Parasols” in Seville. It should be noted that the construction of the hideous Sevilla Tower in this charming and “intricate” city became quite a scandal, almost resulting in having its status as a UNESCO World Heritage Site being revoked. The author Matthew E. Gladden, a world-famous non-phenomenologist philosopher from the famous Catholic Georgetown University, Washington, US, who also works in Poland, has become an undeniable scientific sensation of this issue

² Kosiński, Wojciech; Węclawowicz, Tomasz. 2017. “Włodzimierza Gruszczyńskiego kreacje, projekcje, utopie...”. Wydawnictwo Krakowskiej Akademii A. Frycza Modrzewskiego. Kraków.

and a new “acquisition” of Teka. He is the author of a cult book about opposing contemporary post-humanism in a conservative perspective, which he understands both as a rejection of Latin and classical culture by the English language and Anglo-Saxon culture, as well as by robotisation, automation, computerisation and the removal of humans from many decision-making positions³. From a Teka reader’s point of view, the most interesting fact is that this author decided to discuss the subject of the most modern updating of the views on architecture contained in the work of Roman Ingarden, a leading Polish and international philosopher. To be more precise: he referred his “relatively isolated system” to the phenomenology of the famous Norwegian scholar Christian Norberg Schultz, who, similarly to Umberto Eco, contributed to taking down the dull post-war second modernism.

Ewa Gyurkovich, with her distinct inventiveness and eloquence, as well as an in-depth analysis and attractive conclusions, presented the latest generation of Wrocław’s churches. Krzysztof Ingarden introduced a highly essential and globally significant phenomenon to Polish conditions, one that he calls the Second Wave of Chinese Architecture. Until recently, China was characterised by an eruption of cosmopolitan neo-modernism, with mass participation of foreign celebrities. Meanwhile, the Second Wave has been created by Chinese architects, starting with the Pritzker Prize-Winner Wang Shu, as well as in the work of such teams as DNA, Mad, Urbanus and other authors mentioned in “Localized Modernism”⁴ reviewed in the previous issue of Teka. In light of the intensive search for a new paradigm of architecture and urban planning all over the world, this current—its motifs, ideas and consequences—deserves particular attention.

Daniel Movilla Vega, Adolfo Sotoca and Mateusz Gyurkovich presented the current of ultra interesting Soviet constructivism of the 1920’s, which is largely unknown among broader circles. It includes the work of the group under the leadership of Moisei Ginsburg and its highly interesting product, the Narkomfin House. The authors investigated the extremely interesting associations surrounding this

³ Gladden, Matthew E. 2016. “Posthuman Management: Creating Effective Organizations in an Age of Social Robotics. Ubiquitous AI, Human Augmentation, and Virtual Worlds”. Defragmenter Media. Indianapolis.

⁴ Ingarden, Krzysztof. 2017. „Modernizm udomowiony - współczesna architektura chińska. Localized Modernism – contemporary Chinese architecture.” Teka Komisji U i A O/PAN 45. Kraków. S. 653-659

project, which prove the constructivists' ties with the then-Weimar-based Bauhaus.

Maciej Złowodzka and Katarzyna Zawada-Pęgiel, valuable and faithful authors of *Teka*, present additional "realms" of the latest European office buildings in their super-series, focusing particular attention on Norway. Thanks to this article, with beautiful original photographs, it turns out that this country, usually seen as "dull and boring" in terms of modern architecture, is also, in terms of its capital, Oslo, full of extravagant buildings with numerous metropolitan footbridges which form 3D public spaces. They are, apart from "smart"-type perfection, particularly in terms of texture ("barcode") and expression of massing, e.g. slants which is obvious in this country, surprisingly "artsy".

The LANDSCAPE ARCHITECTURE section presents as many as 16 articles. Monika Adamska from Opole presented an interesting multicultural phenomenon reflected in the history and landscape of the beautiful locality of Pokój near Opole. It was originally named Karlsruhe, identically to the famous city in Baden Wurttemberg, which is translated as "Charles' Peace", as both localities were used by German princes named Charles as places to rest and hunt in. What is interesting is that both were designed quite originally, in the form of a circle. In Lower Silesian Pokój Evangelicals, Catholics and Jews all existed in harmony with each other; their temples and cemeteries were composed into the aforementioned circle—along concentric and mutually extending axes.

The Viennese author Maria Auböck presented a "healing" garden", very interestingly composed on the scale of Vienna and equally beautifully designed, near a hospital in an open suburban landscape, by the great Otto Wagner, a pioneer of modernity both in urban planning and architecture, who was active at the turning point between eclecticism and secession, of which he is considered to be a leading representative. Katarzyna Pluta presented an interesting study of the placement and role of new churches (starting with the cult postmodernist church in Ursynów, a work by Marek Budzyński), in the deconstructed, simply chaotic landscape of Warsaw, using, among other things, planning analysis developed by Sławomir Gzell.

The two final articles in this Chapter represent the young, modern generation that grew up following the tradition of the Krakow School of Landscape Architecture. Joanna Szwed presented an impressive article about the embellishment of the British tourist city of Blackpool through a night-time oneiric landscape produced with the use of extravagant

illumination—in the American style of the Space Age, inspired by the so-called Cold War between the US and the USSR. Miłosz Zieliński proposed an original method of surveying views, implemented on the example of a conceptual proposal of shaping the recreational spot of Zakrzówek in Kraków. From there we can observe 5 panoramas that surround it, starting from the nearby Old Town with Wawel Hill and the Seminary of the Congregation of the Resurrection, to the very distant view of the Tatra Mountain chain, which is at a distance of around 100 km away. The author refers to an inspiration with Augmented Reality. In this context we can also refer to the Japanese *shakkei* method of borrowed scenery or borrowed landscape. It is used in garden design: with a rectangular floor plan, three full walls and a fourth open towards a distant view, which becomes appropriately framed and made a part of the composition of a garden⁵.

The URBAN DESIGN AND SPATIAL PLANNING section features 8 articles. Aleksander Böhm, in a formally expressive and outstandingly conceptually positivistic article, presented—against the background of the excellence of the history of the art of building cities⁶, to which he has devoted many of his books⁷—the misery of the contemporary situation in this field in Poland over the past decades. This highly painful problem, of key importance to society, the country and the state, was caused and further solidified twice, through the successive acts of 1994⁸ and 2003⁹. We can sarcastically conclude that these are two dates when the art of the design of urban space was halted in two stages and Poland became the only of the so-called civilised countries in which the formula of the master plan for the entire city, which is the most essential harmonising city-genic factor, ranging from New York to Beijing, has been abolished.

The following article was presented by Jacek Gyurkovich, a leading scholar of urban design of the Faculty of Architecture of the Cracow University of

⁵ Takei, Jiro; Keane, Marc P. 2011. "Sakuteiki: Visions of the Japanese Garden: a Modern Translation of Japan's Gardening". Tuttle Publishing. North Clarendon.

⁶ Out of recently published works, the following is a particularly interesting one in this field: Pawłowski, Krzysztof. 2016. „Urbanistyka - a la Française-.", volumes 1 and 2. Wydawnictwo Universitas. Kraków.

⁷ The latest of these is: Böhm, Aleksander. 2016. „O czynniku kompozycji w planowaniu przestrzeni". Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków.

⁸ "Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym". 1994. Dz.U. no. 89 pos.414. Warszawa.

⁹ "Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym". 2003. Dz.U. no. 80 pos.717. Warszawa.

Technology, with a particular focus on the ties between urban design and architecture, understood on the scale of the complex and its buildings¹⁰. The author discusses three decades of Polish housing complexes: postmodernism—which was very important in its positive aspects, as well as the new—third modernism. “Housing estate-type” complexes, in the positive meaning of the word, were selected—ones that feature infill buildings and that complement each other. They harmoniously blend into urban block-based urban tissue; taking into consideration both respecting regulation lines and the retaining of contextual height parameters. The article is clearly conceptually valuable in light of the prevalent plague of erecting so-called “developer” housing estates in the country, estates that are random in their outline and placed and shaped akin to the estates from the period of communism and People’s Republic of Poland-era projects in terms of their urban structure.

The four articles that have been successively signalled here were written by the middle generation of scholars of the urban planning school of the FA CUT. Beata Petelenz and Mariusz Twardowski prepared research material in which they subjected the famous city of Brasilia to a comprehensive evaluation based on their own on-site studies (as a part of a team headed by Magdalena Jagiełło-Kowalczyk). The city is the modernist capital of Brazil, “cast” into the centre of the tropical Amazon jungle by decision of its controversial president fifty years ago. Affluent government officials would leave their experimental city every week, flying to Rio de Janeiro and Sao Paulo for the weekends and holidays—as they were true vital metropolises. It is also mandatory model material in all of the most important books on urban design and architecture of the twentieth century. The authors of the article excellently highlighted the extreme ambivalence of the weird capital, both urban and architectural.

Małgorzata Mizia, following her outstanding presentation delivered during the CTV International Congress “Back to the Sense of the City”¹¹ and the request of the editorial office, expanded her material significantly for Tekka. It is a treatise about the architect, urban designer, visual artist, philosopher and the city governors not only as the authors of the material urban and architectural form, but also the

arrangement of the spectacle that is the permanent life of the city.

The long and richly illustrated article by Izabela Sykta on the development of Shanghai is based both on on-site firsthand research and the precious materials obtained while performing it, for instance at the excellent City Planning Museum, in addition to comprehensive literature studies (43 positions were cited). The author discussed and interpreted her field of research from the point of view of sustainable development.

She primarily critiques the general image of Shanghai—of a housing block complex composed of residential towers and the latest and developing north-eastern district of Pudong, along with an ongoing “race” for the highest tower, with high technology, pretentious form and spontaneous urban non-composition. She simultaneously, and with great approval, discussed the matter of creative parks, starting with the achievements of Expo 2010, when the previously empty right bank of the Huangpu River, *vis a vis* the historical centre of the Bund district, was activated. Its riverside was given a new, excellent arrangement.

Among the latest achievements that were presented, including those that have not yet been completed, is the Comprehensive Plan of Shanghai, which is characterised by reducing the load on the “giant” by a system of satellite complexes and an excellent complex of a holistic network of greenery. The leading achievement that is more detailed in this field and wonderfully presented, is Chongming Island, with an equally impressive master plan and featuring increasingly numerous completed projects.

In the final chapter, HISTORY OF ARCHITECTURE AND CONSERVATION OF HISTORICAL MONUMENTS, we can highlight three works among the valuable nine articles. The article by Dominika Kuśnierz-Krupa and Kazimierz Kuśnierz is about the picturesque mining town of Røros in northern Norway. Initially made of timber, it was harmoniously expanded in a planned manner. Decapitalised post-industrial structures were attractively transformed into modern centres of culture.

Anna Mitkowska produced a brilliant and professionally perfect typological synthesis of the landscapes of the Middle Ages from the period between the fifth and fifteenth century, distinguishing six essential entities: fortresses and castles; settlements and cities; abbeys and monasteries; landscape churches and pilgrimage centres; agricultural landscapes; garden compositions. Distinct Polish examples were highlighted in an interesting way, for instance the small Medieval gords.

¹⁰ Cf. Gyurkovich, Jacek. 2010. “Architektura w przestrzeni miasta. Wybrane problemy”. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków.

¹¹ Kraków 6-8 July 2016. Internet <http://ctv2016.pk.edu.pl/programme.html> retrieved on 2016-07-10.

Klaudia Stala, who became known as a researcher of the excellent phenomenon that is the influence of Italian culture during the earliest Christian period of Poland through its ecclesiastical ties with Rome. In this issue of *Teka* the author performed a grand—and semantically significant—synthesis in a nearby research field, showing the influence of the ancient period on contemporary European identity in an innovative manner.

In the CONCLUSION we can state that the overall material of this issue is of equal scientific value. This pertains to the following aspects: the conceptual one, the scholarly one, the narrative one concerning text, scientific references featured in footnotes and endnotes, as well their illustrative materials. A significant step has been made in the science of shaping space.

LITERATURA

1. „Back to the Sense of the City”. 2016. International Congress 6th-8th July. Kraków. Internet <http://ctv2016.pk.edu.pl/programme.html> dostęp 2016-07-10.
2. Böhm, Aleksander. 2016. „O czynniku kompozycji w planowaniu przestrzeni”. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków.
3. Gladden, Matthew E. 2016. ”Posthuman Management: Creating Effective Organizations in an Age of Social Robotics, Ubiquitous AI, Human Augmentation, and Virtual Worlds”. Defragmenter Media. Indianapolis.
4. Gyurkovich, Jacek. 2010. „Architektura w przestrzeni miasta. Wybrane problemy”. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków.
5. Ingarden, Krzysztof. 2017. „Modernizm udomowiony - współczesna architektura chińska. Localized Modernism – contemporary Chinese Architecture.” *Teka Komisji U i A O/PAN*. Numer 45. Kraków. S. 653-659
6. Kosiński, Wojciech; Węclawowicz, Tomasz. 2017. “Włodzimierza Gruszczyńskiego kreacje, projekcje, utopie...”. Wydawnictwo Krakowskiej Akademii A. Frycza Modrzewskiego. Kraków.
7. Krawczyk-Radwan, Magdalena. *Gazeta Prawna*. PL Edukacja. „Reforma szkolnictwa wyższego w Polsce? Myliliśmy się”. Internet <https://www.google.com/search?client=firefox-b&q=einstein+publikować+lub+ginać>” dostęp 2018-12-01.
8. Pawłowski, Krzysztof. 2016. „Urbanistyka - a la Française-”, tomy 1 i 2. Wydawnictwo Universitas. Kraków.
9. Takei, Jiro; Keane, Marc P. 2011. “Sakuteiki: Visions of the Japanese Garden: a Modern Translation of Japan’s Gardening”. Tuttle Publishing. *North Clarendon*.
10. ”Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym”. 1994. Dz.U. nr 89 poz.414. Warszawa.
11. ”Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym”. 2003. Dz.U. nr 80 poz.717. Warszawa.